

Historia Ecclesiastica

Ročník XIV.
2023
č. 2

Z obsahu

**EGYHÁZI ISKOLÁK KÜLÖNBSÉGEI ÉS AZONOSSÁGAI ERDÉLYBEN
ÉS FELVIDÉKEN A 19. ÉS 20. SZÁZAD FORDULÓJÁN**

*Differences and similarities between church schools in Transylvania and the Upper Land
(Felvidék) at the turn of the 19th and 20th centuries*

SOMOGYI Alfréd

SVATÝ STOLEC NA PRAHU PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY V ROCE 1914

The Holy See on the threshold of the First World War in 1914

Marek ŠMÍD

**STRATÉGIE SVĚTEJ STOLICE V KONFRONTÁCIÍ S KOMUNISTICKÝM REŽIMOM
V ČESKOSLOVENSKU V KONTEXTE STUDENEJ VOJNY (1948 – 1950)**

*The strategies of the Holy See in the confrontation with the Communist regime in Czechoslovakia
in the context of the Cold War (1948 – 1950)*

Emília HRABOVEC

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

HISTORIA ECCLESIASTICA

Časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe
Journal on the history of Central European churches and religions
Zeitschrift für die Geschichte der Kirchen und der Religionen in Mitteleuropa
Közép-európai egyház- és vallástörténeti folyóirat
Czasopismo Historii Kościoła i Religii w Europie Środkowej

Ročník XIV.

2023

číslo 2

Redakčná rada:

Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. (*predseda*)
Mons. Dr. h. c. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD., Doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc., Prof. Dr. Buzogány Dezső, Dr. Czenthe Miklós, Prof. Dr. Dienes Dénes, Doc. PhDr. Martin Javor, PhD., Mons. Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD., PhDr. Eva Kowalská, DrSc., prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek, Prof. RNDr. René Matlovič, PhD., Dr. Pálfi József, Prof. Dr. Papp Klára, PhD., doc. Mgr. Annamária Kónyová, PhD., Prof. ThDr. Peter Šturák, PhD., Univ. Prof. Dr. Dr.h.c. Dr. Karl Schwarz, Prof. Dr. Waclaw Wierzbieniec, doc. Dr. Püski Levente, doc. Dr. Władysław Tabasz, Prof. Dr. Lukács Olga, PhD., Doc. Dr. Ugrai János, doc. ThDr. Attila Lévai, PhD.

Redakcia:

doc. PhDr. Martin Javor, PhD. (hlavný redaktor)
doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.; doc. Mgr. Annamária Kónyová, PhD.
doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.; doc. Mgr. Monika Bizoňová, PhD.; Marek Sedlák

Preklad rezumé:

Ústav jazykových kompetencií CCKV PU a autori

Jazyková úprava:

Mgr. Lucia Šteflová, PhD.; Mgr. Klaudia Sokolová

Vydáva:

Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu
Prešovskej univerzity v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity
17. novembra 15, 080 01 Prešov, IČO 17 070 775

Dátum vydania:

december 2023

Tlač:

Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu

Evid. číslo: EV 4273/11

ISSN 1338-4341

Európska únia
Európsky fond regionálneho rozvoja

Táto publikácia vznikla vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj, pre projekt: Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu, kód projektu ITMS:26220120057, spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja

Časopis je registrovaný v textovej databáze ADT (Arcanum Digitalis Tudománytár)

Časopis je registrovaný v databáze ERIH plus (European reference index for the humanities and social sciences)

Časopis je registrovaný v databáze EBSCO

Časopis je registrovaný v databáze SCOPUS

Obsah – Content – Inhalt – Tartalom – Spis treści

Štúdie – Articles – Studien – Tanulmányok – Artykuły	3
RENAISSANCE DER BILDUNG IM REFORMATORISCHEN EUROPA: EINE ANALYSE DES PÄDAGOGISCHEN UND KATECHETISCHEN ERBES VON LEONARD STÖCKEL.....	3
<i>The renaissance of education in reformed Europe: An analysis of the pedagogical and catechetical legacy of Leonard Stöckel</i>	
<i>Katarína VALČOVÁ – Michal VALČO – Patrícia Sára ŠIMKOVÁ – Radoslav HANUS</i>	
MAĐARSKÁ A NEMECKÁ SPOLOČNOSŤ NA EVANJELICKOM KOLÉGIU V PREŠOVE.....	32
<i>Hungarian and German society at the evangelical college in Prešov</i>	
<i>Peter KÓNYA</i>	
CHOLEROVÁ EPIDÉMIA Z ROKU 1831 VO VYBRANÝCH MESTÁCH A MESTEČKÁCH NA SPIŠI V PERCEPCII MATRIČNÝCH ZÁZNAMOV RÍMSKOKATOLÍCKEJ CIRKVI.....	50
<i>Cholera epidemic from 1831 in selected cities and towns on Spiš in the perception of register records of the Roman Catholic Church</i>	
<i>Anton LIŠKA</i>	
ZAČIATKY SLOVENSKEHO KATOLÍCKEHO SOKOLA V SEVERNEJ AMERIKE.....	62
<i>Beginnings of the Slovak Catholic Sokol in North America</i>	
<i>Martin JAVOR</i>	
EGYHÁZI ISKOLÁK KÜLÖNBSEGEI ÉS AZONOSSÁGAI ERDÉLYBEN ÉS FELVIDÉKEN A 19. ÉS 20. SZÁZAD FORDULÓJÁN.....	78
<i>Differences and similarities between church schools in Transylvania and the Upper Land (Felvidék) at the turn of the 19th and 20th centuries</i>	
<i>SOMOGYI Alfréd</i>	
SVATÝ STOLEC NA PRAHU PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY V ROCE 1914.....	90
<i>The Holy See on the threshold of the First World War in 1914</i>	
<i>Marek ŠMÍD</i>	
REZIGNACE PREŠOVSKÉHO ŘECKOKATOLICKÉHO BISKUPA ŠTEFANA NOVÁKA PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA NA PODZIM 1918.....	102
<i>Resignation of the Prešov Greek Catholic bishop Štefan Novák after the creation of Czechoslovakia in autumn 1918</i>	
<i>Marek ŠMÍD – Jaroslav CORANIČ</i>	
TOTALITNÉ PRAKTIKY REŽIMU SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1939 – 1945) NA PRÍKLADE PERZEKÚCIÍ GRÉCKOKATOLÍCKEHO DUCHOVENSTVA.....	113
<i>Totalitarian practices of the regime of the Slovak Republic (1939 – 1945) on the example of the persecutions of the Greek Catholic clergy</i>	
<i>Michal CIRNER – Gabriel SZÉKELY</i>	
KONIEC SVETA: SAMUEL ŠTEFAN OSUSKÝ A JEHO POHLAD NA APOKALYPTICKÚ KNIHU ZJAVENIE JÁNA.....	143
<i>The End of the World: Samuel Š. Osuský and his View into the Apocalyptic Book of Revelation</i>	
<i>Anna BARNAU</i>	
A KÉSŐ SZTÁLINIZMUS EGYHÁZPOLITIKÁJÁNAK SAJÁTOSÁGAI A SZOVJETUNIÓBAN ÉS A KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUSOK.....	151
<i>Characteristics of the Church policy of the late Stalinism in the Soviet Union and the Transcarpathian reformed community</i>	
<i>SZAMBOROVSKYINÉ NAGY Ibolya – MOLNÁR D. Erzsébet</i>	

STRATÉGIE SVÄTEJ STOLICE V KONFRONTÁCII S KOMUNISTICKÝM REŽIMOM V ČESKOSLOVENSKU V KONTEXTE STUDENEJ VOJNY (1948 – 1950)	166
<i>The strategies of the Holy See in the confrontation with the Communist regime in Czechoslovakia in the context of the Cold War (1948 – 1950)</i>	
<i>Emília HRABOVEC</i>	
A ROMÁNIAI ÉS A CSEHSZLOVÁKIAI KERESZTYÉN BÉKEMOZGALMAK A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN - KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PRÁGAI KERESZTYÉN BÉKEKONFERENCIÁRA	192
<i>Christian peace movements in Romania and Czechoslovakia in the second half of the 20th century - with a special focus on the Prague Christian Peace Conference</i>	
<i>LÉVAI Attila</i>	
Archív – Archives – Archiv – Levéltár – Archivum	203
BIBLICKÉ DEJINY O PŮVODE DEKALÓGU (13. STOR. PRED CHR.) (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 20, 1-21)	203
<i>Biblical history on the origin of the Decalogue (13th century BC)</i>	
<i>(Biblical-exegetical commentary on Ex 20, 1-21)</i>	
<i>Alexander CAP</i>	
DIAGNOSTIKA INFEKČNÝCH CHORÔB NA SPÔSOB MALOMOCENSTVA V RANOM JUDAIZME PODĽA Lv 13, 1 – 44	238
<i>Diagnosis of infectious skin diseases in the manner of leprosy in early Judaism according to Lv 13, 1 – 44</i>	
<i>Daniel SLIVKA</i>	
ZÁKAZ KRÁDEŽE/LOUPEŽE V TANACHU A V RABÍNSKÉM PRÁVU	253
<i>Prohibition of the theft/robbery in Rabbinic law and Tanakh</i>	
<i>Marie ROUBALOVÁ – Viliam JUDÁK – Patrik MATURKANIČ – Ivan PODHOREC – Roman KRÁLÍK</i>	
POEMATA DE SE IPSO GREGORA Z NAZIANZU	267
<i>Poemata de se ipso of Gregory of Nazianus</i>	
<i>Adriána Ingrid KOŽELOVÁ – Ján DRENGUBIAK</i>	
ŠPECIFIKÁ VZDELANOSTNÉHO A KULTÚRNEHO PATRONÁTU V EVANJELICKOM A. V. SPOLOČENSTVE RANÉHO NOVOVEKU: PRÍKLAD MAGNÁTSKEHO RODU THURZOVCOV	280
<i>Specifics of educational and cultural patronage in the Evangelical society of the Early modern age: the example of the Thurzo family</i>	
<i>Lenka KUSENDOVÁ</i>	
SVÁJCI ÉS MAGYAR TEOLÓGIAI KAPCSOLATOK. MAGYAR DIÁKOK A YMCA 1878-AS GENFI VILÁGGYŰLÉSÉN	294
<i>Swiss and Hungarian theological relations. Hungarian students at the 1878 Geneva World Assembly of the YMCA</i>	
<i>KOVÁCS Teofil</i>	
PRIEBEH CHOLERY VO FARNOSTIACH SPIŠSKOVLAŠSKÉHO DEKANÁTU SPIŠSKÉHO BISKUPSTVA V ROKU 1873 (NA ZÁKLADE DRUHOPISOV MATRÍK)	310
<i>The course of cholera in the parishes of the district of Spišské Vlachy of Spiš bishopric in year 1873 (based on duplicate registries)</i>	
<i>Monika BIZOŇOVÁ</i>	
Recenzie, anotácie – Review – Kritik – Könyvszemle – Reconzje i omówienia.....	317
Kronika – Chronicle – Chronic – Krónika –Kronika.....	325

A KÉSŐ SZTÁLINIZMUS EGYHÁZPOLITIKÁJÁNAK SAJÁTOSSÁGAI A SZOVJETUNIÓBAN ÉS A KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUSOK

SZAMBOROVSKYNĚ NAGY Ibolya – MOLNÁR D. Erzsébet

Characteristics of the Church policy of the late Stalinism in the Soviet Union and the Transcarpathian reformed community

The period of the late Stalinism in the Soviet Union marks the years between 1944 and 1953 after the World War II. This was a (partially) ambivalent period, since after the World War II, the Stalinist leadership waited, because it was not clear how its relationship with its Western allies would continue to develop. In the domestic politics there were moderates who favored reforms, as well as conservatives who wanted to return to the 1930s. This phenomenon also appeared in the economy and in state management. This duality was also manifested in the territories newly annexed to the Soviet Union, since on the one hand they wanted to gain the trust of the people living there, on the other hand the intimidation of society was also a characteristic feature of the period. The aim of our study is to outline the directions of the church policy of the Soviet state in the period after the Second World War, as well as its observable characteristics. In the meantime, we discuss the changes in the ideological and political driving forces that influenced, modified and determined the attitude of the Soviet imperial bureaucracy towards the churches. In addition, we outline the radical ecclesiastical transformations that took place in the Transcarpathian region after 1944, which the Soviet power – that invaded the Carpathian basin mercilessly and in an undisguised manner – imposed on the historical churches found there. Finally we present the development of the life of the Reformed community in the region from its initial contact with the new state power to the end of Stalin's dictatorship.

Keywords: church policy, Transcarpathian Reformed Church, sovietization, Transcarpathia, Soviet Union.

A késő sztálinizmus időszaka a Szovjetunióban a második világháború utáni 1944 és 1953 közötti éveket jelöli. Ez (részben) ambivalens időszak, mivel a világégés lezárását követően a sztálini vezetés *kivárt*, mert nem volt egyértelmű, hová mozdul tovább nyugati szövetségeseivel kapcsolata. A belpolitikában az irányítók között ugyanúgy ott voltak a reformokat pártoló *mérsékeltek*, mint a harmincas évekhez visszatérni kívánó *konzervatívok*.¹ Ez a felemás állapot a gazdaságban és az állami irányításban is megjelent. Mindez az újonnan a Szovjetunióhoz csatolt területeken is megnyilvánult, mivel egyrészt szerették volna megnyerni maguknak az ott élőket, másrészt a társadalom megfélemlítése is jellemző sajátossága volt az időszaknak.

¹ STANDEISKY, Ě. Újabb történeti irodalom az 1950–1970-es évek Szovjetuniójáról. In *Évkönyv XV. : Közelítések a kádárizmushoz*. Germuska Pál, Rainer M. János. Budapest : 1956-os Intézet, 2008, p. 18.

Tanulmányunk célja, hogy vázoljuk a második világháború utáni időszakban a szovjet állam egyházpolitikájának irányvonalait, tetten érhető sajátosságait. Eközben kitérünk az ideológiai, politikai mozgatórugók változásaira, amelyek a szovjet birodalmi bürokráciának az egyházakhoz történő viszonyulását befolyásolták, módosították és determinálták. Mindemellett vázoljuk a kárpátaljai régióban 1944 után lezajlott gyökeres egyházi átalakításokat, melyeket a Kárpát-medencébe *betüremkedett* szovjet hatalom kíméletlenül és leplezetlenül erőszakolt rá az ott talált történelmi egyházakra. Ezen túl bemutatjuk a vidék református közössége életének alakulását az új államhatalommal történt elsődleges kapcsolatfelvételtől a sztálini egyeduralom végéig.

A kutatások mai állása szerint még nem lehet pontosan meghatározni, hogy a jelenlegi Kárpátaljára 1944 októberében beözönlő Szovjet Hadsereg milyen célból kaphatta azt a rendelkezést a politikai vezetéstől, miszerint *a papokat nem bántjuk*. A kegyelmi állapotnak tűnő rövidéletű hozzáállás azonban nem jelentette azt, hogy a szovjet hatalom legitim közösségnek, vagy párhuzamos entitásnak tekintette volna az egyházakat és felekezeti közösségeket. Annál inkább zavarta a szovjet hatalmat az újonnan bekebelezett vallási közösségek független volta, mivel magában a Szovjetunióban az egyszemélyi (egyközpontú) hierarchia nem tűrte az önálló jellegű megnyilvánulásokat. A Magyar Királyságban a XIX. század végétől a bevett felekezetek saját egyházi törvénykezéssel, felekezeti autonómiával rendelkeztek. Ez nem azt jelentette, hogy külön állam voltak az államban, de azt igen, hogy ha az állam felé lerótták adóikat, mint természetes és jogi személyek, akkor saját közösségükben – nem megszegve az állam törvényeit – önállóan dönthettek, cselekedhettek. Ezt talán autonómiának is lehet nevezni.

Kárpátalja történelmi egyházainak (értjük itt: római- és görögkatolikus, református, baptista) előjárói, papjai közül 1944 októberében számosan elhagyták korábbi szolgálati helyüket. Ez részben érthető volt, hiszen az akkori Szovjetunióról tudni lehetett, egyértelműen ateista ideológiát vall, így a lelkészek és papok semmi jóra nem számíthattak tőle. Akik tehát 1938–44 között a magyar államigazgatásban politikai szerepet is vállaltak, úgy döntöttek, elhagyják a vidéket a visszavonuló magyar katonai csapatokkal együtt. Kutatásunk felekezeti jellege miatt a református egyház részéről tudjuk forrásokkal alátámasztva bizonyítani, hogy 25 lelkész vagy segédlelkész hagyta el szolgálati helyét.² Emellett kiemelendő, hogy egyetlen felekezet hívei körében sem volt tömeges jelenség a menekülés, ugyanis a földművelésből élőket kötötte az egzisztenciájuk, amely a földjük és a házuk volt. Azt is konstatálhatjuk, hogy a vidékre érkező Szovjet Hadsereget semmilyen polgári ellenállás nem fogadta, ennek ellenére az 1944 novemberének közepén kiadott 0036. számú titkos rendelet szerint a 18–50 év közötti magyar és német férfilakosságot, *három napos helyreállítási munka* címén, valóságos etnikai alapú deportálásnak vetették alá. A elhurcolások idején egyértelműen kiderült, miszerint akik nem beszéltek ukránul vagy oroszul, de magukat *nem* magyarnak

² FODOR G. A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején (1944–1954). In *Hadifogság, Málenkij Robot, Gulág : Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáboráiba (1944–1953)*. Molnár D. Erzsébet, Molnár D. István. Beregszász–Ungvár : „Rik-U” Kiadó, 2017, p. 99.

vallották, azokat elengedték a gyűjtőpontokról.³ A korabeli beszámolók alapján, a történelmi egyházak papjai nem kerültek fel a deportálandók listájára, tehát nem hurcolták el őket automatikusan. Akik a katonai közigazgatás gondatlansága és/vagy figyelmetlensége miatt mégis bekerültek a *csapat*-listába, azok zömét még a lakhelyükön hazaengedték. Ennek ellenére voltak olyan egyházi személyek, akik elkerültek a szolyvai gyűjtőtáborba, de onnan Petrov hadseregtábornok (a 4. Ukrán Front főparancsnoka) december 5-i rendelete alapján hazaküldték őket.⁴ „A háború által okozott külső károk aránylag csekélyek. A templomok épek és a paróchiák is kisebb-nagyobb romlásokkal állnak. Ezek a károk csak helyenként és nem számottevő értékben nehezítették meg az egyház külső életét”⁵ – ez a korabeli lelkészi ténymegállapítás a front elvonulását követően jól szemlélteti, hogy nem a háborús pusztítás volt az oka az egyházi és hitbéli tevékenységek ideiglenes visszaszorulásának.

Mikor 1944 őszén a Szovjet Hadsereg birtokba vette a vidéket, az akkor még nem volt egyértelmű, kihez is fog tartozni valójában: visszakapja-e Csehszlovákia vagy esetleg a *felszabadítók* meghagyják saját fennhatóságuk alatt. A településeken azonban az irányítás az ún. helyi népbiztosok kezébe ment át, ám *de jure* nem kapcsolta azonnal a Szovjetunióhoz, hanem egy 1944. november 19-i munkácsi összehívott, s konferenciának nevezett rendezvényen – amelyet a szovjet hadsereg felügyelt – kikiáltották a független *Kárpátontúli Ukrajnát*. Az új miniállam azonban szovjet katonai fennhatóság alatt létezett. Ennek az ideiglenes *államalakulatnak* (vagy bábállamnak) élére egy *Néptanács* elnevezésű szervezet állítottak, amely elindította a vidéken az erőltetett szovjetesítést. Hiába nem volt a terület még a Szovjetunió része, de ideológiája a szovjet ateista ideológia volt, bár nem deklarálta az állam ateista voltát.⁶ Ez azonban nem azt jelentette, hogy érintetlenül hagyta volna a vidéken talált egyházi és felekezeti rendszert. A szovjet típusú egyházpolitikának a közéletbe történő átültetését a Néptanács több dekrétumban (törvényben) és külön-határozatban tette meg: a/ az 1944. december 5-én a tömeges szekularizálás kihirdetése: az egyház és az állam, az egyház és az iskola szétválasztása; b/ 1945. április 5-i határozat *A vallás szabad megválasztásáról*;⁷ c/ 1945. április 20-i dekrétum *Az egyházi vagyon használatáról*⁸ és *Az iskolák államosításáról*.⁹ Utóbbi alapján minden oktatási intézményt állami tulajdonúvá minősítettek át, az egyházi iskolák pedig a falvak és városok

³ MOLNÁR D. E. Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborokban (1944–1953) PhD értekezés, kéziratban. Debreceni Egyetem, BTK, Debrecen : kéziratban, 2015, p. 95–97. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217124/dolgozat_Molnar_D_E.pdf [cit. 2023-04-20].

⁴ FODOR, G. *A református egyház*, p. 101.

⁵ Magyar Református Egyház Zsinati Levéltára (MREZSL), 2.f. 41d. 1947/1726, p. 1. *Jelentés az Zakarpacka Ukrajnai Magyar Református Egyház helyzetéről, 1946. október 1-i állapot szerint*.

⁶ Mint ahogyan tette azt Albánia 1967-ben, ahol halál és/vagy börtönbüntetés járt a vallási szertartásokért, illetve az azon történő részvételért.

⁷ *Вісник Народної Ради Закарпатської України*. 15 квітня 1945, p. 90.

⁸ Amely szerint minden ingó és ingatlan vagyontárgy, ami addig az egyházak mint jogi személyek tulajdonában volt, átment a hívek tulajdonába. Forrás: *Вісник Народної Ради Закарпатської України*. 1 травня 1945, p. 113.

⁹ Uo., p. 115.

fennhatósága alá kerültek.¹⁰ 1945-ben az 1. táblázatban látható felekezeti állapotot rögzítettek Kárpátalján.

1. táblázat: A kárpátaljai egyházak/felekezetek általános adatai 1945-ben

Egyház / felekezet	Hívek száma	Templomok száma	Egyház-községek száma	Lelkészek száma	Kolostorok száma
Görögkatolikus	480 000	514	763	381	8
Pravoszláv	?	157	150	137	19
Református	92 949	94	93	134	-
Római katolikus	40 000	68	72	41	8
Zsidó	20 000	79	79	79	-
Baptista	1 463	49	49	49	-
Adventista	700	9	9	9	-

Kihangsúlyozandó, hogy bár ekkor a terület formálisan *nem* tartozott a Szovjetunióhoz, mégis 1945. április 20-án a Néptanács olyan határozatot fogadott el, amely másolta a szovjet birodalomban pár évvel korábban létrehozott, vallásokat felügyelő struktúrákat. Ez első nekifutásra a „Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának keretein belül *A kultuszok ügyeinek irányításáról* hivatal megalakításáról” szóló rendeletben öltött testet. A Vallási Kultuszok Ügyeinek Tanácsa (VKÜT) típusú szerv élére Petro Linturt állították.¹¹ Az egyházi élet teljes szovjetesítése az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (USZKSZ) Legfelső Tanácsának Elnöksége 1946. január 24-én határozatával zárult, mellyel Kárpátalja területén hatályba léptek a Szovjetunió 1936-os, illetve az USZSZK 1937-es alkotmánya és törvényei. Ezzel történt meg a Népbiztosok Tanácsának 1918. január 20-i *Dekrétuma a lelkiismereti szabadságról, az egyházi és vallási közösségekről* szóló törvényének kiterjesztése a vidékre.¹² A törvény szerint a vallási közösségek a társadalmi szervezetekkel voltak egyenértékűek, semmilyen tulajdonnal nem rendelkezhettek, sőt minden addigi egyházi vagyoni állami- vagy köztulajdonba került. A jogi személy státuszának elvesztése mellett anyagi támogatásban sem részesülhettek. A szovjet jogrend bevezetésének következtében a fent említett Lintur vezette tanács helyett a vallási közösségek ellenőrzését Kárpátalján is két állami hivatalra bízta: Lintur maradt az Orosz Pravoszláv Egyház Ügyeinek Tanácsa Kárpátaljai területi meghatalmazottja,¹³ míg a Vallási Kultuszok Ügyeinek Tanácsa (eredeti orosz nyelven: Совет по делам религиозных культов при Совете Министров СССР) Kárpátaljai területi meghatalmazottja Szergij Ljamins-Agafonov lett.

Petro Viljhovij¹⁴ 1946 kora tavaszán látogatott el a Szovjetunió által bekebelezett új közigazgatási területre, s azt javasolta hivatalnokainak, hogy ne csak a terü-

¹⁰ Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. Р-2595. оп.1. од.зб.4. арк.33.

¹¹ Вістник Народної Ради Закарпатської України. 1 травня 1945, р. 114–115.

¹² Декреты Советской власти. Т. I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. Москва : Политиздат, 1957, р. 373–374.

¹³ Petro Lintur 1945. 04.20.–1947.03.25. között töltötte be ezt a posztot.

¹⁴ Petro Viljhovij akkor a VKÜT kijevi (USZSZK) meghatalmazottja volt.

let történetét és néprajzát tanulmányozzák, hanem a helyi nyelveket is próbálják elsajátítani, mert mindezek a vidék vallási mozgalmainak megértésében segítik majd őket.¹⁵ Ez utóbbi azért volt kicsit furcsa, hiszen mindkét meghatalmazott helyi, vagyis kárpátaljai ruszin ember volt, tehát nagyjából tisztában voltak a vidék felekezeti megoszlásával (talán a nyelvüket is értették). Ettől függetlenül az új hatalom kettős mércével bánt a területen működő felekezetekkel, ugyanis:

- a pravoszláv egyházat (ahogy a Szovjetunió egész területén) támogatta,
- a helyi baptistákat automatikusan betagolta az evangéliumi keresztény-baptisták (EKB) szervezetébe,
- a görögkatolikusokat *vissza akarta vezetni* a pravoszláviába,
- a reformátusokkal nem tudott mit kezdeni (s bár megpróbálta), de nem sikerült beolvasztani azt az EKB szervezetébe,
- mint ahogyan a kisebb szabadegyházakkal meg is tette azt,
- a római katolikusokat autokefálá szerette volna tenni, hogy annak püspöke hierarchikusan ne tartozzon a római pápa fennhatósága alá, hanem különálló egyház legyen.

A vidék sajátos felekezeti szerkezete a fent említett ellentmondásos politikai cselekedetekre ösztönözte az államhatalmi szerveket. Ezek közül talán a leginkább nagymérvű, radikális és messzeható a kárpátaljai görögkatolikusok beolvasztása volt. Igazából ez a folyamat végül magának a kárpátaljai görögkatolikusoknak a felszámolására irányult, mert a szovjet hatalmi gépezet nem tudta elérni a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papjainál azt, amit az Ukrán Görögkatolikus Egyháznál az 1946-os leMBERGI (ál)zsintonon elért, vagyis hogy vonják vissza az 1646-os ungvári egyházi uniót és *újraegyesüljenek* a pravoszláv egyházzal. Ebből kifolyólag a kárpátaljai görögkatolikus egyházat erőszakkal *törölték el*.¹⁶

A római katolikusnak azonban – 1947 elején – viszonylag gyorsan megadták az állami működési engedélyt, amely szerint 62 gyülekezet 62 templomban, de csak 35 plébánossal legálisan működhetett. Eközben mélyrehatóan tanulmányozták a plébánosok személyiségét, hogy kit lehetne az autokefáliának megnyerni, s egyben megosztva a felekezeti egységet, az állam kiszolgálójává tenni.¹⁷ Mivel azonban a vidék római katolikusainak élén álló Pásztor Ferenc püspöki helynök a szakadást hevesen ellenezte¹⁸ – a szovjet bürokrácia pedig még nem tett le az autokefália eléréséről –, ezért őt 1949 márciusában letartóztatták és koncepció perben 25 évi kényszermunkára ítélték. A püspöki helynök Szibériában halt meg. Az őt követő Bujaló Bernát ungvári plébános ugyanolyan kitartóan ragaszkodott egyháza strukturális hovatartozáshoz, mint elődje, és hallani sem akart a Rómával

¹⁵ ДА3О ф. Р-2595. оп.1. од.36.14. арк.2.

¹⁶ BENDÁSZ D. et al. Tövises út az egységhez : Fejezetek a kárpátaljai görög katolikus egyház történetéből. Szabó Ungvár–Budapest : Intermix Kiadó, 1999, p. 70.

¹⁷ Erről bővebben lásd: SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY, I. Egyházpolitika szovjet módra: a késősz-tálinizmus korszaka (1944–1953). In *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. Beregszász–Ungvár : II. RFKMF–RIK-U Kft, 2021, p. 535.

¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ), ф.4648. оп.4. од.36.105.

és a pápával történő szakításról. Így ő is ugyanarra a sorsra jutott, mint elődje: 1952 áprilisában letartóztatták, majd államellenes vádakkal 10 év kényszermunka-táborra ítélték. A helyére jelentkező Szegedi Jenő felsőkerepeczi plébánost pedig a hatalom nem fogadta el. Ebben a felemás helyzetben végül Mészáros János lett a helyi római katolikus egyházi adminisztrátor.¹⁹ A római katolikusok közvetlen kapcsolata a Szentszékkal megszakadt ugyan, ám a közösséget nem sikerült felszámolni.

A vidék baptista gyülekezetei már 1946 tavaszán moszkvai irányítás alá kerültek (melyek között ukrán/ruszin és magyar nyelvűek vegyesen voltak), ám a háború ideje alatt a kárpátaljai közösségek élére ifj. Stumpf Jenőt választották meg főpresbiternek. Róla a kárpátaljai VKÜT meghatalmazottja is úgy nyilatkozott, mint aki a legalkalmasabb a tisztség betöltésére, egyetlen hiányosságaként az orosz és ukrán nyelvek nem tudását jelölte meg, ám a maga mellé választott – Perto Szemenovics ukrán, Fedor Kovács cseh anyanyelvű – helyettesei azonban mindketten szabadon bírták az új állam nyelveit.²⁰ Csakhogy míg Stumpf 1947-ben a moszkvai egyházi központban járt, addig a helyi pártvezetésnél Mihajlo Mocsarko elérte, hogy *átvegye* a helyét.²¹ Utóbbi személycseréről az Össz-szövetségi Evangéliumi Keresztény-baptista Tanács (ÖEKBT) csak két év múlva szerzett tudomást, amikor 1949 májusában ifj. Stumpf Jenőt kitiltották Munkácsról. Ettől kezdve az új főpresbiter, Mocsarko a magyar nyelvű gyülekezeteket arra akarta rávenni, hogy lassacskán álljanak át orosz vagy ukrán nyelvre.

A sztálini korszak végére módosult a vidék felekezeti összetétele, egyben a számmal kimutatható sajátosságai is, melyet a 2. táblázat jól szemléltet.²²

2. táblázat: Felekezeti megoszlás Kárpátalján 1953. június 1-jei állapot szerint

Egyház/ Felekezet	Bejegyzett egyházközségek száma	Templomok száma	Engedéllyel rendelkező lelkészek	Engedéllyel nem rendelkező egyházközség
Református	63	63	52	28
Római katolikus	60	60	22	1
Baptista	29	27	28	1
7. napi adventista	10	10	10	2
Zsidó	3	3	3	2
Mindösszesen:	165	163	116	32

A szovjet állam és az egyházak kapcsolata a korszakban

A második világháború előtti időszakban az államhatalomnak az egyházhoz történő viszonyulása teljesen Sztálin személyétől függött, s kegyetlen intézkedései egyértelműen az egyházak felszámolására irányultak. Ebben a helyzetben a háború 1939-es kitörése hozott lényeges változást, mivel a pártvezetés elengedhe-

¹⁹ Уо., од.зб.97. арк.199.

²⁰ ДА3О, ф. Р-195. оп.1. од.зб.40с. арк.8.

²¹ Ifj. Stumpf Jenő Béla (1902–2005). Forrás: <http://karpatalja.baptista.hu/ifj-stumpf-jeno-bela-1902-2005/> [cit. 2023-04-19].

²² Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), ф. 6991, оп.3, дело 1114, арк. 167.

tetlennel tartotta az újonnan meghódított nyugati területek pacifikálásához az egyházak hozzájárulását. Amikor pedig 1941-ben a németek megtámadták az országot, az felértékelte az egyházaktól nyerhető támogatás jelentőségét. Paradoxul hangzik, de a Szovjetunióban az egyházakat a háború mentette meg a teljes felszámolástól, sőt lehetőséget adott számukra lojalitásuk bizonyítására.²³ Ez elsősorban az Orosz Pravoszláv Egyházra (OPE), illetve az evangéliumi keresztényekre és baptistákra vonatkozott. Közvetlenül a német támadás után az OPE feje, Szergij pátriárkai helytartó nyíltan a szovjet vezetés támogatása mellett kötelezte el magát, s felszólította a papságot és a híveket, hogy minden erejükkel támogassák az ország vezetését a németek elleni harcban. Az evangéliumi keresztények és baptisták vezetője szintén június 23-án fordult körlevélben a gyülekezetekhez, s a haza iránti kötelességre emlékeztette hittestvéreit (miközben a felekezetek egyházközsegeinek zömétől az állam a háború előtt vonta vissza működési engedélyüket).²⁴ E két esetnek a megemlézése azért fontos, mert a németek az általuk elfoglalt területeken (taktikai megfontolásokból) szabad működést engedtek a szovjet hatóságok által addig kegyetlenül elnyomott egyházak számára. Ezért történhetett meg, hogy sok helyütt a lakosság a vallási elnyomás alóli felszabadítóként tekintett a náci csapatokra. A Szergij pátriárkai helytartóhoz hű papok viszont országszerte gyűjtést rendeztek a templomokban a Vörös Hadsereg megsegítésére. A pátriárkai helytartó ezt a mozgalmat egyháza legitimálására használta fel: 1942-ben táviratban kérte Sztálint, hogy a gyűjtéshez engedélyezzék az pravoszláv egyház számára bankszámla megnyitását. A diktátor válaszában megköszönte a hívek áldozatkészségét és megadta a kért engedélyt.²⁵ Ezzel az OPE újra jogi személlyé vált. Az evangéliumi keresztények és baptisták szervezetei pedig a sztálingrádi csata után (1943) kapták vissza tömegesen működési engedélyeiket.

Az állam és a pravoszláv egyház kapcsolatainak rendezését 1943 őszén zárták le, amikor *szeptember 4-ről 5-ére virradó éjjel Sztálin* – húsz év szünet után – hozzájárult *az új patriarcha megválasztásához*, egyben megengedte néhány papi szeminárium megnyitását és újra megjelenhetett a patriarkátus hivatalos lapja.²⁶ Szeptember 8-án a pravoszláv főpapok az *Orosz Pravoszláv Egyház* pátriárkájává választották Szergij pátriárkai helytartót. Nem sokkal ezután – 1943. szeptember 14-én – létrehozták az Orosz Pravoszláv Egyház Ügyeinek Tanácsát (eredeti orosz megnevezése: Совет по делам Русской православной церкви). Miután a szovjet hadsereg – a németek visszaszorítása idején – átlépte a Szovjetunió 1941 előtti határait, Sztálinban felügyelete alá vonta a többi felekezetet is, 1944. május 19-én létrehozva a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa rendeletével a Vallási Kultuszok Ügyeinek Tanácsát (VKÜT), amely a nem pravoszláv felekezetek felügye-

---

²³ КОРОЛЕВА, Л. – КОРОЛЕВ А. – АРТЕМОВА С. *Власть и евангельские христиане-баптисты в России. 1945-2000 гг.: эволюция взаимоотношений*. Пенза : ПГУАС, 2013, p. 50.

²⁴ Uo., p. 51–52.

²⁵ GEREBEN Á. A szovjet egyházpolitika gyökerei. In *Magyar Szemle, Új folyam.* ISSN 1216-6235, 2001, 10. évf., 11–12. sz., p. 46.

²⁶ МАЗЫРИН, А. Священник. Сталин и первосвященники: встреча в Кремле. Elérhető: <http://www.budapest.orthodoxy.ru/historypages/historypages2013f.html> [cit. 2023-04-20].

tével foglalkozott.²⁷ Az új hivatalok felállításával valójában csak formálisan vonták ki az egyházakat a titkosszolgálat közvetlen adminisztratív irányítása alól.

A háború győztes szakasza jelentős változást hozott a már említett evangéliumi keresztények és baptisták szervezetei számára is, ugyanis 1944. október 29-én – a VKÜT engedélyével – a két szervezet egyesült.²⁸ Az unióval létrejött az evangéliumi keresztények és baptisták szervezete, melynek vezető szerve az Össz-szövetségi Evangéliumi Keresztények és Baptisták Tanácsa (eredeti orosz megnevezése: Всесоюзный совет евангельских христиан-баптистов) lett. A Tanács felépítése teljes mértékben a hierarchia szerint lett kialakítva, amely a szovjet birodalmi bürokrácia leképezése volt, ahol az egyes vezetők kinevezése teljes mértékben az állami szervektől függött. A jelenlegi kutatások szerint, az ÖEKBT tagjait valójában a KGB jelölte ki, mivel a kényszermunkatáborokból hozták haza azokat a lelkészeket, akik hajlandók voltak a párvezetéssel történő teljes együttműködésre.²⁹ Aztán az EKB egyháza fokozatosan a Szovjetunióba került protestánsok *gyűjtőszervezetévé* vált,³⁰ az élén álló Össz-szövetségi Tanács pedig olyan központosított egységgé, amely az információkat begyűjtve, azokat az államhatalom felé továbbította, *mintha annak strukturális leképeződése lett volna*.³¹

A második világháborút követően a kiélezett vallásellenes küzdelem átadta a helyét a vallás kiegyensúlyozottabb és kevésbé aktív kritikájának, valamint az egyházi intézmények és a papság létevel szembeni viszonylagos megbékélésnek. A szovjet egyházpolitikai irányvonal háború utáni változását szemlélteti Mihail Kalinyin³² 1945-ben mondott köszöntője Alekszj, Moszkva és egész Oroszország újonnan megválasztott pátriárkájához: „Kormányunk tiszteletben tartja Szentséged jelentős nyilvános tevékenységét, és elismeréssel adózik azelőtt. De az emberek többet várnak Szentségedtől. Moszkva már a nemzetközi politika világközpontjává vált. Ezután szellemi magjává is kell válnia”³³ Hogy nem a hit és a vallás megítélésének változásáról szólt a szovjet valláspolitika irányvonalának módosítása a háború alatt és után, arról pedig az Ukrán SZSZK pártszervezeteinek 1945-ben „Az UK(b)P Központi Bizottságának zárt levele a vallásügyi kérdésről”

²⁷ Мицель, Михаил: *Общины иудейского вероисповедания в Украине* (Киев, Львов: 1945–1981). Киев, 1998. Elérhető: <https://christianpacifism.org/2017/06/16/религиозная-политика-советского-гос/> [cit. 2023-04-12].

²⁸ Доклад Я. И. Жидкова. In *Братский вестник*, 1945, № 1., p. 25.

²⁹ ПУШКОВ, Е. Образование ВСЕХБ. In *Ищу братьев моих*. Elérhető: <https://bratyam.info/glava-6-obrazovanie-vsehb/> [cit. 2023-04-10].

³⁰ 1947-re az EKB szervezetébe beolvasztották a *szabad* keresztényeket, a pünkösdistákat, majd az észti, lett és litván baptistákat, az Apostoli tanítás szerinti evangéliumi keresztényeket, végül a mennonitákat is. Lásd: БЕЛЯКОВА Н. – ДОБСОН М. *Женщины в евангельских общинах послевоенного СССР 1940–1980-е гг. : Исследование и источники*. Москва : Индрик, 2015, p. 23.

³¹ БЕЛЯКОВА, Н. Всесоюзный совет евангельских христиан-баптистов – продукт и заложник сталинской религиозной политики. In *Конфессиональная политика Советского государства в 1920–50-е годы : Материалы XI международной конференции*. Москва : РОССПЭН, 2019, p. 425.

³² Mihail Ivanovics Kalinyin szovjet-orosz forradalmár, 1946-os haláláig a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének elnöke volt.

³³ ЄЛЕНСЬКИЙ В. Церква України і зовнішня політика: уроки недавнього минулого. In *Церква і національне відродження*. Київ : Інститут національних відносин і політології АН України, 1993, p. 39.

címmel megküldött eligazítás *beszél* igen szemléletesen. A levélben (többek között) ez áll: „A párt és az állam nem változtatott a valláshoz és az egyházhoz való viszonyulásán, hanem az egyház változtatta meg a háború alatt a szovjet állammal szembeni hozzáállását. És mivel az egyház tevékenységének célja lett, hogy segítse a szovjet kormányt a hitleri Németország elleni harcban, a szovjet állam nagyra értékeli az egyház ezen tevékenységét”³⁴

A kérdés és a korszak kutatói közül többen is úgy vélik, hogy a Szovjetunióban a valláspolitikai bizonyos mértékig történő liberalizálása a második világháborús szövetségesek felé tett engedménynek is tekinthető, akik nem helyeselték a szovjet hatóságok durva vallásellenes fellépését.³⁵ Ennek következtében a háború alatt – de főképpen utána – a hatóságok számos erőfeszítést tettek az egymáshoz közelálló vallási mozgalmak egységesítésére és központosítására érdekében, hogy javítsák azok állami ellenőrzését. A hivatalok felhagytak az éles, gyakran áltudományos valláskritikával, amelyet negatívan fogadtak külföldön. Az egyházpolitikai prioritások megváltozása azonban nem követelte meg az állam és az egyház viszonyát meghatározó törvényi szabályozás változtatását. Úgy tűnik, ekkor a Szovjetunió az egyházakat külpolitikai érdekeinek elérésére használta fel. Ha közelebbről vizsgáljuk a korszakot, akkor kirajzolódik a háború utáni időszak legfontosabb szovjet egyházpolitika irányvonala is, melyeket a pártvezetés megoldandó feladatként határozott meg. Ezek között elsőbbséget élvezett: a Vatikánnal szembeni politikai ellenállás; a görögkatolikus struktúrák felszámolása Ukrajnában és Kelet-Európában; a Szovjetunió katolikus egyházmegyéinek Róma fennhatósága alóli kiszakítására tett kísérletek.³⁶

A vallási közösségek működését állami bejegyzéshez köthették, egyben bevezetésre került a közösségek vagyonára, végrehajtott szerveik összetételére és papjaira vonatkozó adatok összegyűjtése és beszolgáltatása is. Fontos momentum volt a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának 1944. november 19-i „A vallási kultuszok imaházak megnyitásának eljárásáról” szóló határozata, amely minden felekezetre egyaránt vonatkozott.³⁷ A vallási közösségek bejegyzési és nyilvántartási mechanizmusa jelentős akadályokat gördített számuk gyarapodása elé. Emellett az ellenőrző szervek gondosan ellenőrizték a szovjet hatóságokkal szembeni lojalitásukat és a *megszállás* alatti (Kárpátalján pedig még a szovjet bevonulás előtti!) tevékenységüket is. Ezek ellenére a háború utáni időszakban a hívők aránya – az összlakosságon belül – igen magas volt a Szovjetunió egész területén.

Az egyik legjelentős esemény a nyugat-ukrán földeken az Ukrán Görögkatolikus Egyház felszámolása volt, amely az ún. Ivivi (leMBERGI) (ál)zsinat (1946.

³⁴ БОНДАРЧУК П. *Релігійність населення України у 40–80-х роках ХХ ст.: соціокультурні впливи, особливості, тенденції змін*. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009, р. 21–22.

³⁵ Уо., р. 22.

³⁶ БЕЛЯКОВА Н. – ПИВОВАРОВ Н. Религиозная дипломатия на службе советского государства в годы холодной войны (в период Н.С. Хрущева и Л.И. Брежнева). In *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. ISSN 2542-0240, 2018, т. 11. № 4., р. 131.

³⁷ ВОЙНАЛЛОВИЧ, В. *Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс*. Київ : Світогляд, 2005, р. 104–105.

március 8–10.) következményeként beolvadt – vagy a szovjet terminológia szerint *visszatért* – az Orosz Pravoszláv Egyházba. Kárpátalján, ahogy már említettük, ilyen *visszatérő* zsinatot nem sikerült *összehozni* még Romzsa Tódor püspök meggyilkolása után sem, így a görögkatolikus vallást *egyszerűen* betiltották, híveinek zöme pedig a pravoszláv egyházhoz került.

A fent ismertetett állapotokban az 1948. év második felében látványos törés állt be az állam és az egyház kapcsolatában. A hatóságok megpróbálták megfékezni a háború alatt felszabadult szellemi erőket, aminek következtében jelentős számú papságtól tagadták meg a működési engedélyt. Kárpátalján is ettől az évtől ugrott meg jelentősen a papok és lelkészek letartóztatása, majd koncepciós perben történt elítélése. A hatóságok mindenképpen igyekeztek *rövid pórázon* tartani a papságot, a hívőket és családtagjaikat pedig hátrányos helyzetekbe hozták.

Ebben a késősztalini időszakban (az állam részéről) jelentős eseményként tartották számon a Szovjetunióknak a békemozgalomba történő cselekvő részvételét. A Szovjetunióban működő egyházak közül – a pravoszlávok részéről – Alekszij, Moszkva és egész Rusz pátriárkája lépett fel először a *béke védelmében*, mikor 1949 februárjában felhívással fordult minden ortodox autokefál egyház vezetőjéhez.³⁸ Ez *felvezető* reakció volt az 1949-ben Párizsba megrendezésre kerülő Béke Világkongresszusára, melyet aztán április 20-án tartottak meg, s melybe az Orosz Pravoszláv Egyház is bekapcsolódott. A párizsi rendezvényre azonban a szocialista országokból érkező résztvevők közül többen nem kaptak francia vízumot, ezért ők Prágában üléseztek, összehangolva a munkát a párizsiakkal.³⁹ A világkongresszus hatására hívták össze 1949 augusztusában, Moszkvában az Össz-szövetségi Békekonferenciát és megalapították a szovjet Békebizottságot, melynek egyik vezérszónoka az említett Alekszij, az OPE pátriárkája lett.⁴⁰ Alekszij 1950 márciusában felhívással fordult a Szovjetunió vallási közösségeihez, melyben javasolta a békéért folytatott közdelem érdekében történő összefogást.⁴¹ A Szovjetunió Legfelső Tanácsa pedig kezdeményezést indított és a Béke Világtanácsának stockholmi – az atomfegyverek teljes betiltását követelő – nyilatkozatához történő társadalmi csatlakozást *kért*.⁴² A szovjet Békebizottság – az Orosz Pravoszláv Egyház közreműködésével – 1952. május 9–12. között a Moszkva melletti Zagorszk kolostorában összehívta a Szovjetunióban működő minden egyház és vallási közösséget képviselő egyházi vezetőket, s megtartották az első szovjet békekonferenciát. Több mint érdekes volt a rendezvény helyszínválasztása, mert

³⁸ Призыв Патриарха Московского и всея Руси Алексия в защиту мира. In *Журнал Московской Патриархии*. 7(1949/2), 3.

³⁹ РАЕВА Т. Особенности институциональной организации советского миролюбия в эпоху холодной войны. In *Управление в современных системах*. ISSN 2311-1313, 2016, 4, № 4(11), p. 56.

⁴⁰ ЕГОРОВА Н. «Народная дипломатия» ядерного века: движение сторонников мира и проблема разоружения. 1955–1965 годы. Москва : Аквилон, 2016, p. 41.

⁴¹ Патриарх Алексий: Предстоятелям всех православных автокефальных церквей. In *Журнал Московской Патриархии*. 8(1950/3), 5.

⁴² ДОНЦЕВ, С. Религия и церковь в советском миротворческом движении (1949–1953). In «Союз нерушимый ...». 100-летию образования СССР посвящается: Материалы международной научно-практической конференции. Вологина Н. Могилев : Белорусский-Российский университет, 2023, p. 49–52, 50.

a Moszkvától nem messze található zagorszki Szentháromság Szergiji Kolostor adott neki otthont.⁴³ Kárpátaljáról ezen az összejöveten csak az akkori Kárpátaljai Református Egyházat képviselő Gencsy Béla főesperes és Stéfán Miklós lelkész vett részt.⁴⁴

A kárpátaljai református közösség az új államhatalom alatt

Ahogy a római katolikusok zöme, úgy a református hívek is szinte kivétel nélkül magyar emberek voltak. Az új hatalom már 1945 végén arra kereste a megoldást, hogyan lehetne a protestánsokat alávetni az állam ellenőrzésének. E kérdés megoldására az evangéliumi keresztény-baptistákat szemelték ki, akiknek Kárpátalján akkor 56 gyülekezetük volt, s közülük 10 magyar.⁴⁵ 1946. január végén Kárpátaljára érkezett az USZSZK baptista szövetségének egyik képviselője, aki előkészítette az ún. *szabad* keresztény gyülekezeteknek⁴⁶ az evangéliumi keresztény-baptistákhoz történő csatlakozását. Az EKBÖT és a szabad keresztények között a tárgyalások február 22-én Munkácson az egyesülés aláírásával végződött. Végül mégsem született a kérdésben a szovjet hivatalnak tetsző végeredmény, mert a kis protestáns felekezetek a csatlakozási szerződést a kényszer hatása alatt ugyan aláírták, ám később pont a kényszerítő körülményekre hivatkozva, visszautasították, s önállóságuk megőrzését deklarálták.⁴⁷

A második világháború sokkhatása után, egészen az 1945. év első feléig a református egyházszervezet alig tért magához. Állandó megfigyelés alatt álltak és gyakori volt a zaklatásuk. Általában nem engedték meg a lelkészek gyülekezését, sem az egyházmegyei közgyűlés megtartását.⁴⁸ Miután 1946 januárjában a terület hivatalosan is a Szovjetunió része lett, tavasszal Munkácson járt Petro Viljhovij, a kijevi vallásügyi meghatalmazott, ahol a város baptista és református lelkészét is felkereste.⁴⁹ A kijevi hivatalvezető egy érdekes kérdést tett fel a találkozón megjelent reformátusoknak: „A kárpátaljai református lelkészek magukra nézve jogérvényesnek melyik kormányt tekintik a szovjet kormányt-e, vagy a magyar kormányt?” A lelkészek válasza a következő volt: „A Szentírás alapján állva minden hívő református lelképásztor engedelmességre köteles a felsőbb hatalmaságoknak, akiket Isten fölébük rendelt. Így a magyar református lelképásztorok

⁴³ A zagorszki kolostor az Orosz Ortodox Egyház egyik központja és hívőinek zarándokhelye, amely jelenleg nemcsak zarándokhely, hanem a Moszkvakörnyéki idegenforgalom egyik kiemelt látványossága is. Eredeti orosz megnevezése: Свято-Троицкая Сергиева Лавра.

⁴⁴ Конференция всех церквей и религиозных объединений в СССР, посвященная вопросу защиты мира : Загорск, Троице-Сергиева Лавра, 9–12. мая 1952. Материалы. Москва : Издание Московской патриархии. 1952. р. 12.

⁴⁵ ДАЗО, ф. Р-1490. оп.1с. о.д.зб.1. арк.6.

⁴⁶ A szabad keresztények megnevezés valójában a plymouthi testvéreket vagy darbistákat takarja, az ébredési mozgalom John Nelson Darby (1800–1882) írországi prédikátor után kapta elnevezését.

⁴⁷ ЛЕШКО, О. Державна політика і протестантські громади Закарпаття в 1946–1949 роках. In *Сарпатика–Карпатика, Вип. 20 : Релігія і церква в країнах Центральної та Південно-Східної Європи*. Ужгород : УжНУ, 2002, р. 105–114.

⁴⁸ MREZSL, 2.f. 41d. 1947/1726, p. 2.

⁴⁹ HORKAY B. *A Keleti Baráti Kör : Képek a kárpátaljai ébredésből*. H.n. : Kom Over En Help Alapítvány, 1998, p. 111.

a bekövetkezett változást látva és annak minden következményét levonva nem tehetnek mást, minthogy maguk fölött jogérvényesnek a szovjet kormányt tekintik”⁵⁰ Vagyis a református lelkészek már ekkor elismerték a szovjet hatalom jogérvényességét maguk fölött.

Akkor, 1946 tavaszán-nyarán, három egyházmegyében, 88 református lelkész szolgált Kárpátalján. Ebben az évben kezdődött el a lelkészek letartóztatása: július-december folyamán őrizetbe vették Gönczy Pál nagydobronyi, Balogh Sándor eszenyi, Narancsik Imre nagymuzsalyi és Csok József kisbégányi lelképásztorokat. Közülük Balogh és Narancsik nem tértek vissza. Mindketten szovjet fogságban haltak meg 1948 folyamán.

Mindeközben (a katolikusokkal ellentétben) a reformátusok állami működési engedélyének megadását nem siettették a hatalom részéről, csak egy *sztársij* megválasztását szorgalmazta a VKÜT moszkvai elnöke, Poljanszkij. A választásra végül 1947. február 12-én Nagyberegen került sor, s a reformátusok területi megbízottjával Györke Istvánt, titkárául Pázsit Józsefet választották (mindketten az ún. Keleti Baráti Kör tagjai voltak).⁵¹ Ám a kijevei vallásügyi meghatalmazott, Viljhovij nem fogadta el a Keleti Baráti Kör (KBK) képviselőit, mint vezetőket, mert fanatikusoknak, *elhajlóknak* tartotta őket, s parancsot adott helyettesének, hogy „utasítsák el Györke István Jánosé püspökké történt megválasztását”⁵² Helyette a korelnök beregi esperest, Bary Gyulát kérték fel 1947 májusában a *sztársij* poszt betöltésére. Közvetlenül Györke megválasztását követően (1947 februárjában) a VKÜT elnökének kérésére a KGB⁵³ megfigyelést indított a Keleti Baráti Kör ellen. A vizsgálódás eredményeképpen – 1947 májusában – megállapították, miszerint „a Baráti Kör szovjetellenes szervezet, amely a fasiszta Magyarországnak segít Kárpátontúli Ukrajnát szentistváni birtokká tenni”⁵⁴ Ez egyértelműsítette annak felszámolását. „A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő vallásügyi tanács 1947. május 20-án kelt utasítására a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő vallásügyi tanács Kárpátontúli területi megbízottja feloszlatta a magát »Keleti fivérek« klubjának nevező illegálisan működő szervezetet”⁵⁵ A feloszlátás tényéről június 11-én hivatalosan értesítették Simon Zsigmondot mint a KBK vezetőjét, illetve Horkay Barnát és Zimányi Józsefet egyaránt.

Közben Ravasz László magyarországi püspök indítványa alapján, 1947 nyarán tárgyalások zajlottak a kárpátaljai magyar református gyülekezeteknek az EKB-hoz történő csatlakozásáról.⁵⁶ A tanácskozáson az EKBÖT-t *Ivanov* Illés Grigor-

⁵⁰ MREZSL, 2.f. 41d. 1947/1726, p. 3.

⁵¹ ДАЗО, ф. Р-1490. оп.1. о.д.зб.18. арк.4.

⁵² ЦДАБОВ, ф.4648, оп.4, спр. 34, арк.130.

⁵³ KGB (a betűszó orosz jelentése: Комитет государственной безопасности) a szovjet Állambiztonsági Bizottság megnevezésének rövidítése.

⁵⁴ Uo., 134.

⁵⁵ Архів Управління Служби Безпеки України в Закарпатській області, ф. 2258, оп.1, о.д.зб. 5983, а. С-2274.

⁵⁶ Erről bővebben lásd: SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY I. „Többet tenni most nem lehet. Irattárba!” A kárpátaljai reformátusok és az orosz baptisták egyesülési/együttműködési történetéről (1947). In *Hagyomány, identitás, történelem 2019. 2. kötet*. Kiss, Réka, Lányi, Gábor. Budapest : Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége

jevics képviselte, aki az együttműködésre csak akkor látott lehetőséget, ha a reformátusok teljes mértékben beolvadnak a szervezetükbe. Erről a reformátusok és Ivanov majdnem másfél hónapig egyezkedtek. Elsősorban a KGB jelentésének következtében a VKÜT 1947 őszén már úgy vélte: „A reformátusok (kálvinisták) egyházát az EKB-kal egyesíteni nem célszerű. Azok a folyamatok, amelyek a református egyházban zajlanak, arról tanúskodnak, hogy ezt az egyházat úm. *üveg-búra* alatt kell tartani és nem pedig eldugni az evangéliumi-baptisták fedezéke mögé”.⁵⁷ A VKÜT elnöke 1948. április 20-án kelt átiratában egyenesen megtiltotta a reformátusok és a baptisták egyesülését,⁵⁸ egyben utasította beosztottjait, hogy „lehetőség szerint a legzárosabb határidőn belül hajtsák végre annak a 76 református egyházközségeknek a regisztrációját, amelyek rendelkeznek lelkésszel. A maradék 15 közösségnek a regisztrációját javasoljuk elutasítani”.⁵⁹

A református lelkészek és a gyülekezetek számának alakulását az általunk tárgyalt időszakban lásd az 1. táblázatban.⁶⁰

3. táblázat: Néhány számszerűsíthető adat a kárpátaljai reformátusokról

	1941.12.01.	1946. 06.01	1947.01.01.	1948.01.01.	1949. 12.31.
Lelkészek száma	90	88	76	82	52
Segédlelkészek száma	23	-	-	-	-
Gyülekezetek száma	93	91	90	92	91
Reformátusok lélekszáma	92 949	?	~ 62 000	~ 60 000	~ 63 000
Templomok száma	90	90	62	76	63
Parókiák száma	85	?	-	-	-
Felekezeti iskolák száma	57	-	-	-	-

A református gyülekezetek állami regisztrációs (engedélyezési) folyamata végül 1948. június 14-én kezdődött el és az év végéig elhúzódott.⁶¹ A hivatalos engedély megadásakor az állami szervek kategorikusan megtiltották a szervezett hitoktatást, a konfirmációra történő felkészítést, magát a konfirmációt és a belmissziót is. Ahogyan az 1918-as dekrétum 9. pontjában fogalmaztak: a vallásoktatást iskolákban tartani tilos volt, azt csak egyéni módon, személyesen lehetett folytatni.⁶² Vagyis ezzel a vallásgyakorlás visszaszorult a magánszférába: a családba és a templom falai közé.

1949. január 1-jéig 92 egyházközségből 60 gyülekezet, 82 lelkészből úgyszintén 60 kapta meg az állami engedélyt tevékenységének folytatására. Mindemellett

Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, p. 377–398.

⁵⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), ф.1, оп.23, спр.5069, арк. 34, 141.

⁵⁸ ЦДАВОВУ, ф.4648, оп.4, спр. 49, арк.140.

⁵⁹ Уо., p. 654.

⁶⁰ Az 1941. évi adatokat lásd: FODOR 2016. p. 173–174., az 1946. évit lásd: ДАЗО, ф. Р-1490. оп.1. оа.36.9. арк. 5–6., 9–11., 16., az 1948. évit pedig lásd: ВОЙНАЛОВИЧ, В. *Партійно-державна*, p. 650.; az 1953. évi adatokat lásd: ГАРФ, ф. 6991, оп.3, дело 1114, арк. 167.

⁶¹ ЦДАВОВУ, ф.4648. оп.4. спр. 42. арк. 210.

⁶² *Декреты Советской власти*, p. 374.

12 egyházközségtől és 12 lelkésztől megtagadták a működési engedély kiadását, mert lelkészeiket politikailag megbízhatatlanoknak tartották. Ilyen közösség volt többek között Técső, Huszt, Nagyszőlős, Munkács, Ungvár, amely jelentős számú református hívő közösséggel rendelkezett.⁶³ Mindeközben folyamatos volt a lelkészek letartóztatása: 1946 és 1951 között 18 református lelkészt és egy lelkész-segítőt tartóztattak le és ítélték el 4 és 25 év közötti, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre.⁶⁴

A működés engedélyezési folyamatának lezárása után az egyház belső szervezeti felépítésébe is belenyúlt a szovjet hatalom, s javasolta a történelmileg kialakult egyházmegyei-esperesi rendszer felszámolását, s egy adminisztrációs központ létrehozását. Erre a változtatásra 1949. december 23-án Ungváron került sor, ahol Gencsy Béla ungi esperest választották területi- vagy *főesperessé*, felszámolva ezzel az egyházmegyéket.⁶⁵

Fent említettük, hogy Gencsy Béla, mint a Kárpátaljai Református Egyház vezetője 1952 májusában részt vett a Moszkva melletti Zagorszk kolostorában megrendezett békekonferencián és a tanácskozáson – akár a többi egyházi vezető – kiállt a Szovjetunió *békepolitikája* mellett. Ezt a szovjet bürokrácia lojalitásának megnyilvánulásaként konstataálta. Mindeközben Gencsy arra törekedett, hogy a még be nem jegyzett egyházközségekbe már engedéllyel rendelkező lelkészeket küldjön, ezzel mentve meg azokat a felszámolástól. Sőt, a zagorszki részvétel és a zárónyilatkozat aláírása tette lehetővé számára, hogy engedélyért folyamodhatott a hegyvidéki református szórványba (Rahó, Szolyva, Szlatina, Kőrösmező) történő lelkészküldéshez, illetve hogy 1952-ben a miskolci (magyarországi) püspök új lelkészeket szentelhessen fel Kárpátalja számára. 1953 januárjában azt is elérte, hogy Ungvár és Munkács városokban megtörtént végre a református egyházközségek bejegyzése. 1953. április 1-jei állapot szerint Kárpátalján 63 református egyházközség volt beregisztrálva, amelyekben 52 lelkész szolgált, miközben 11 legalizált közösségnek nem volt saját lelkésze.⁶⁶

Összegzésként elmondható, hogy az 1944–53-as éveket felölelő késősztalini időszakban hosszú – és eseményekben egyaránt gazdag – utat járt be a kárpátaljai reformátusok közössége. Mindezen történéseket, azok mozzatórugóit csak a korszak szovjet egyházpolitikájának ismeretében lehet értelmezni. A jelzett évtized kezdetén a reformátusok egyházi szervezete jelentős károkat élt meg. Ezek a károk az új államhatalom ateista jellege miatti lelkész-menekülésekkel kezdődtek, majd a szovjet hadsereg közreműködésével levezényelt – a gyülekezetek férfitagságának 20–25%-át *elszippantó*, s háromnapos helyreállítási munkaként meghirdetett – szovjet deportálásokkal folytatódott 1944 novemberében. Ezt követte az egyházközségek vagyonának államosítása, egykori templomaik köztulajdonná történő minősítése, a reformátusok állami bejegyzésének 1946-ban történt megtagadása, illetve az EKB szervezetébe történő beolvasztási kísérlet. Ezzel párhu-

⁶³ ЦДАБОВУ, ф.4648, оп.4, с.п. 42, апк.228.

⁶⁴ A letartóztatásokról bővebben lásd: FODOR, G. *A református egyház*, p. 108–111.

⁶⁵ ЦДАБОВУ, ф.4648, оп.4, с.п. 66, апк. 2–3.

⁶⁶ ГАРФ, ф. 6991, оп.3, л. 1114, апк. 298.

zamosan 1946 nyarától több hullámban zajlott a református lelkészek csoportos letartóztatása, koncepciós perben történő elítélése, amelynek következtében 1946 és 1951 között 18 lelkészt és egy lelkész-segítőt tartóztattak le és ítélték el 4 és 25 év közötti, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre.

Azt is érdemes kiemelni, hogy mindezek ellenére a református közösségek hitüket megtartották, templomaikat és lelkészeiket fenntartották, s folyamatosan keresték a lehetőséget az új államhatalommal történő ki- és megegyezésre. Ezt tartotta szem előtt a lelkészek közötti szenior, Bary Gyula is. Végül 1948. év második felében a református közösségek 2/3-a megkapta az állami működési engedélyt, s külön egyházként regisztráltak a Szovjetunióban. A zsinat-presbiteri elv és a hagyományos református szervezeti struktúrát azonban 1949 decemberében – a szovjet birodalmi hivatal megfellebbezhetetlen utasítására – felszámolták. Gencsy Béla főpresbiter azonban ezután is arra törekedett, hogy a bejegyzést nem kapott református egyházközségeket mindenképpen megtartsa a felszámolástól.

Charakteristika cirkevnej politiky neskorého stalinizmu v Sovietskom zväze a reformované spoločenstvo v Zakarpatsku

Obdobie neskorého stalinizmu v Sovietskom zväze sa vzťahuje na roky 1944 až 1953 po druhej svetovej vojne. Bolo to (čiastočne) ambivalentné obdobie, keďže po skončení svetovej vojny Stalinovo vedenie čakalo, lebo ešte nebolo úplne jasné, kam sa jeho vzťahy so západnými spojencami posunú. Vo vnútornej politike boli umiernení reformátori aj konzervatívci, ktorí sa chceli vrátiť do 30. rokov minulého storočia. Tento nevysvetliteľný stav sa objavil aj v hospodárstve a štátnej správe. To všetko sa prejavilo aj na územiach novopričlenených k Sovietskemu zväzu, keďže na jednej strane chceli úrady prilákať ľudí, ktorí tam žili, a na druhej strane charakteristickým znakom tohto obdobia bolo aj zastrašovanie spoločnosti. Cieľom výskumu autoriek je určenie smeru cirkevnej politiky Sovietskeho zväzu v období po druhej svetovej vojne, ako aj jej pozorované zvláštnosti. Okrem toho priniesli diskusiu o zmenách v ideologických a politických hnacích silách, ktoré ovplyvnili, modifikovali a určili postoj sovietskej imperiálnej byrokracie k cirkvi. Okrem toho autorky poukazujú na radikálne cirkevné premeny, ku ktorým došlo v Zakarpatsku po roku 1944, ktoré sovietske úrady pri invázii do Karpatskej kotliny nemilosrdne a otvorene vnútili historickým cirkvám, ktoré tam existovali. Okrem toho prezentujú vývoj života reformovanej komunity v regióne od jej prvého kontaktu s novou štátnou mocou až po koniec stalinskej diktatúry.

ZOZNAM AUTOROV

Mgr. Anna Barnau, PhD.

Ústav cudzích jazykov, Jesseniova lekárska fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. Mgr. Monika Bizoňová, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Mgr. Michal Cirner, PhD.

Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Doc. Mgr. Ján Drengubiak, PhD.

Inštitút romanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Mgr. Radoslav Hanus, PhD.

Katedra cirkevných dejín, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Prof. Dr. phil. Emília Hrabovec, PhD.

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. PhDr. Martin Javor, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. Mgr. et Mgr. Adriána Ingrid Koželová, PhD., univ. prof.

Inštitút romanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Dr.h.c. Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Kovács Teofil, PhD.

Budapesti Metropolitan Egyetem

Prof. ThDr. Roman Králik, ThD.

Teologická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

Russian language department RUDN University, Moscow Russia Federation

Mgr. Lenka Kusendová

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. ThDr. Lévai Attila, PhD.

Történelmi Tudományok Tanszéke, Református Teológiai Kar, Selye János Egyetem, Komárom

PaedDr. ThLic. Anton Liška, PhD.

Krajský pamiatkový úrad Prešov

Doc. ThDr. Patrik Maturkanič, PhD.

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Dr. Molnár D. Erzsébet, PhD.

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya, PhD.

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

Doc. JUDr. Ivan Podhorec, PhD.

Právnická fakulta Janka Jesenského v Sládkovičove

ThDr. Marie Roubalová, ThD.

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova v Prahe

Prof. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Doc. ThDr. Somogyi Alfréd, PhD.

Történelmi Tudományok Tanszéke, Református Teológiai Kar, Selye János Egyetem, Komárom

Mgr. Gabriel Székely, PhD.

Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Mgr. Patrícia Sára Šimková

Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Historický ústav, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Katedra cirkevných dejín a literárnej histórie, Katolícka teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Prof. PhDr. Michal Valčo, PhD.

Katedra cirkevných dejín, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Doc. PaedDr. Katarína Valčová, PhD.

Katedra praktickej teológie, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Informácia pre prispievateľov do časopisu *Historia Ecclesiastica*

Prosíme autorov, aby dodržiavali nasledovné spôsoby popisu dokumentov:

Príklady popisu dokumentov citácií podľa ISO 690 a ISO 690-2

1. Knihy / Monografie. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov* : *podnázov (nepovinný)*. Poradie vydania. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán.

Ak sú traja autori oddeľujú sa pomlčkou. Ak je viac autorov ako traja uvedie sa prvý autor a skratka a kol. alebo et al. ak je to zahraničné dielo. Prvé vydanie sa v citačnom popise nemusí uvádzať.

Príklad:

TIMKO, J. – SIEKEL, P. – TURŇA, J. *História nášho rodu*. Bratislava : Veda, 2004. 104 s.

2. Článok v časopise *Prvky popisu:*

Autor. *Názov*. In *Názov zdrojového dokumentu (noviny, časopisy)*. ISSN, rok, ročník, číslo zväzku, Rozsah strán (strana od – do).

Príklad:

STEINEROVÁ, J. Princípy formovania vzdelania v informačnej vede. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2000, roč. 2, č. 3, s. 8 – 16.

3. Článok zo zborníka a monografie. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov článku*. In *Názov zborníka*. Zostavovateľ. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania, Rozsah strán (strana od – do).

Príklad:

ZEMÁNEK, P. The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture*. Pavel Zedníček. Lednice: Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262 – 268.

4. Elektronické dokumenty – monografie. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov* [Druh nosiča]. Vydanie. Miesto vydania : Vydavateľ, dátum vydania. Dátum aktualizácie. [Dátum citovania]. Dostupnosť a prístup.

Príklad:

SPEIGHT, J. G. *Lange's Handbook of Chemistry* [online]. London : McGraw-Hill, 2005. 1572 p. [cit. 2009.06.10.] Dostupné na internete:

<http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_

5. Články v elektronických časopisoch a iné príspevky. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov*. In *Názov časopisu*. [Druh nosiča]. rok vydania, ročník, číslo [dátum citovania]. Dostupnosť a prístup. ISSN.

Príklad:

HOGGAN, D. Challenges, Strategies, and Tools for Research Scientists. In *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship* [online]. 2002, vol. 3, no. 3 [cit. 2003-01-10]. Dostupné na internete: <http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v03n03/Hoggan_d01.htm>. ISSN 1525-321X.

6. Príspevok v zborníku na CD-ROM. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov*. In *Názov zborníka* [Druh nosiča]. Zostavovateľ. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania, Rozsah strán (strana od – do).

Príklad:

ZEMÁNEK, P. The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture* [CD-ROM]. Peter Mulčák. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262 – 268.

7. Vedecko-kvalifikačné práce. *Prvky popisu:*

Autor. *Názov práce* : označenie druhu práce (dizertačná, doktorandská). Miesto vydania : *Názov* vysokej školy, rok vydania. Rozsah strán.

Príklad:

MIKULÁŠIKOVÁ, M. *Didaktické pomôcka pre praktickú výučbu na hodinách výtvarnej výchovy pre 2. stupeň základných škôl* : diplomová práca. Nitra : UKF, 1999. 62 s.

8. Príklad na heslo zo slovníka (Encyklopédie)

Slovenský biografický slovník. II. zväzok E-J. Zodp. red. Š. Valentovič. Martin : Matica slovenská, 1987. Heslo Krajňák Michal, s. 228 – 229.

9. Odkaz na archívny dokument. *Prvky popisu:*

Archív (zaužívaná skratka), názov fondu, signatúra (príp. inventárne číslo, krabica, č. mikrofilmu a pod.), špecifikácia dokumentu

Príklad:

SNA Bratislava, Národný súd, II. A 880-881, osobný spis G. Fritza. BArch Berlin, R 70 Slowakei / 216, správa z 15. decembra 1940. AACass Košice, Apoštolská administratúra Prešov, č. 3406/1939, list K. Körper Čárskemu z 29. 9. 1939.

Historia Ecclesiastica je vedecké periodikum, ktoré vydáva Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu Prešovskej univerzity Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove.

Historia Ecclesiastica publikuje zásadne len vedecké práce (štúdie) z dejín cirkví a náboženstiev na území Slovenska a ostatných krajín strednej Európy, materiály, resp. pramene k tej istej problematike, ďalej recenzie vedeckej literatúry a informácie o vedeckých podujatiach s problematikou dejín cirkví a náboženstiev. Vedecké práce, materiály a stále rubriky (recenzie, anotácie, správy) sa uverejňujú v slovenčine, resp. vo svetovom, príp. českom, maďarskom a poľskom jazyku.

Historia Ecclesiastica vychádza dvakrát ročne.

Historia Ecclesiastica is a scientific periodical by University of Prešov Centre of excellence for socio-historical and culture-historical research published by University of Prešov.

Historia Ecclesiastica publishes solely academic papers (studies) dealing with the history of churches and religions in the territory of Slovakia and other central European countries; materials or sources related to such topics, scientific literature reviews and information on scientific events relevant to the field of church and religion history. Scientific works, materials and regular columns (literature reviews, annotations, reports) are published in Slovak, world language, alternatively in Czech, Hungarian or Polish languages.

Historia Ecclesiastica is published on a bi-yearly basis.

ISSN 1338-4341

9 771338 434003